

ALEVİ-BEKTAŞI KÜLTÜRÜNDE SAYILARA YÜKLENEN TERİM DEĞERİ

Mevhibe COŞAR*

Özet

Bir kültürel gelenek içerisinde bazı özel grupların çeşitli sebeplerle ve çoğu zaman da ihtiyaca bağlı olarak genel dilin sözcüklerine kendilerine has anlamlar vererek özel diller ürettikleri görülmüştür. İhtiyaç dili olarak adlandırılacak bu özel diller; argo, jargon gibi ayrıca gizli dillere dönüşerek de karşımıza çıkabilir. Sözcüklerin sosyal sebeplerle uğradığı dönüşümler bazen sözcüğün terim ya da genel dilin birimi olması bakımından ayırt edilmesi güç ve iç içe geçmiş ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açabilir.

Bu çalışmada genel dilin sözcüklerinden olmak üzere sayıların Alevi-Bektaşî kültüründe üstlendikleri işlevler bakımından bir değerlendirilmesi yapılarak sözü edilen ilişkiler gösterilmeye çalışılmaktadır. Önce sayı kavramı üzerinde durulmakta, sonra Alevi-Bektaşî kültüründe sayıların kullanılışı değerlendirilmektedir.

Buna göre sayı sözcüklerinin taşıdıkları sembolik değerlere bağlı olarak kavram alanlarının genişletildiği; sayı ile tanrı, eylem, yer, insan veya insan topluluklarının ifade edilebildiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Alevi-Bektaşî kültürü, söz varlığı, sayılar.

THE TERM VALUE GIVEN TO NUMBERS IN ALEVI-BEKTASHI CULTURE

Abstract

It is obviously seen that some special groups within a cultural tradition produce, for various reasons and most of the time depending on their needs, special communication by giving their own particular meanings to the general words in language. These special languages, which can be referred as required-language, may come up by turning into slang, jargon and secret languages. Transformations of general words through various social reasons might sometimes cause to make the differentiation of the words as a term or a unit in the general language difficult to describe.

In this study, the usages stated above are to be indicated through an evaluation of numbers, which are the general words of language, in terms of their functions they have taken on in Alevi-Bektashi culture. It is, firstly, focused on the term "number", and then the use of numbers in Alevi-Bektashi culture are examined in this study.

Consequently, it could be suggested that conceptual fields have been extended, which means that God, action, place, human or human communities can be expressed by numbers depending the symbolic values of numerical words.

Keywords: Alevi-Bektashi culture, vocabulary, numbers.

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon/Türkiye, mevhibecosar@hotmail.com

Giriş

“Her şey sayılarda gizlidir.”

Bir dilin söz varlığını oluşturan yekûn, dilde kelime özelliği gösteren bütün birimleri ifade eder. Bu yekûn, dilin kendi öğeleri kadar kimi yabancı öğeleri de içeren temel söz varlığı yanında bilim, teknik, sanat ve zanaat alanlarında kullanılan terimler; belli bir durumu, olayı, insanların tutum ve davranışlarını belirlemek üzere, birden çok sözcükle anlatım bulan, ulusun yaşam deneyimlerini yansıtan ve kuşaktan kuşağa aktarılan atasözleri, deyimler; kalıplaşmış biçimde, çoğu kez dilden dile geçen sözler ile dile ayrı bir anlatım gücü kazandıran ikilemelerden oluşur (Aksan 2000: 7-11). Bu söz varlığı, ait olduğu toplumun hayatı algılayış biçimi ve kavramlar dünyası için bir göstergedir. Bu gösterge, bir yandan ait olduğu toplumu yansıtırken öte yandan da şekillendirir. Toplum da söz varlığını üretir ve onu kendi birikimi ölçüsünde ve ihtiyaçları çerçevesinde değiştirir.

Dildeki sözcüklerin kullanım sırasında üstlendikleri görevler onların ayrı ayrı sınıflandırılmalarına yol açar. Bu manada terimler de bilim dallarının, sanat ve meslek alanlarının özel kelimeleri olarak ayrılır. Terimler genel dilin kelimelerinden her zaman kesin sınırları ile ayrılamasa da tanımı, kullanımı ve yapısı itibarıyla farklı özellikler taşımaları bakımından bir ayırmadan söz edilebilir. Genel dilde birçok yan anlamı olan sözcükler, bilim dilinde ancak bir temel anlamları ile terim olurlar.¹

Öte yandan toplum içinde bazı özel gruplar çeşitli sebeplerle ve çoğu zaman da ihtiyaca bağlı olarak genel dilin sözcüklerine kendilerine has anlamlar vererek özel diller² üretir. İhtiyaç dili olarak adlandırılabilir bu özel diller, argo³, jargon⁴ gibi ayrıca gizli dillere⁵ dönüşerek de karşımıza çıkabilir. Sözcüklerin sosyal sebeplerle uğradığı dönüşümler bazen sözcüğün terim ya da genel dilin birimi olması bakımından ayırt edilmesi güç ve iç içe geçmiş ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açabilir.

Dil, ait olduğu düşünce dünyasının kalıpları ve imkânları ile iş gören bir vasıta. Bu yönüyle kullanıcılarının ortak zihniyetinden etkilenirken kendi ifade imkânları ve düşünme araçları ile ortak zihniyeti biçimlendirir. Dil düşünce ilişkisinin öncelenemez bu temel dinamiği, dile dayalı bütün kültürel üretim ve uygulamalarda kendini ortaya koyar. Türk Bâtını tefekkürünün ana kaynağı olan Alevi-Bektaşî düşüncesi ve inanç geleneği de bu imkân ve vasıtalarla biçimlenmiş bir formasyondur.

Bu çalışmada genel dilin sözcüklerinden olmak üzere sayıların Alevi-Bektaşî kültüründe üstlendikleri işlevler bakımından bir değerlendirilmesi yapılarak sözü

edilen çok kullanılışlılık gösterilmeye çalışılacaktır. Önce sayı kavramı üzerinde durulacak, sonra Alevi-Bektaşî kültüründe sayıların kullanılışı değerlendirilecektir.

Bektaşîlik teosofisinde Bâtını perspektife ve derunî anlama büyük bir önem atfedilmiştir. Ortaya konulan sözlü ve yazılı ürünlerde çok katlı anlatım tekniğine bağlı olarak semboller ve simgeler büyük bir önem kazanmıştır. Bu yaklaşım, aynı zamanda Bâtını inanç mensuplarının merkezî iktidarın ve egemen kuralların etkisini, kontrol ve cezalandırmasını aşmasına yardım etmiş, engellemeye dönük eylemleri sınırlandırmayı kolaylaştırmıştır. Bu sebeple üretilen metinler çok katmanlı ve çok anlamlı bir niteliğe sahiptir.

Yüzyıllar içerisinde tevarüs edilen zengin gelenek ve birikim Bektaşî tarikatının inanç söylem ve pratiklerinde diğer inanç unsurlarını da bünyesine alarak farklı bir üslup oluşturmuştur. 'Bektaşî Sırrı' denilen simge ve sembollerle örülen bu 'üst dil', bilgiye vakıf olmayanların kolayca anlayamayacakları bir yapıdadır. Alevi-Bektaşî edebiyatı üslup olarak böyle bir üst dilin belirleyiciliği ekseninde gelişmiştir. Nitekim bu, sosyolojik manada cemaat yapılarının dil içerisinde kendi özel dillerini üretmeleri bakımından dikkate değerdir. Cemaat yapılarının çözümleri sürecinde bu özel dil içerisindeki deyim, terim ve kavramlar, ortak tecrübeyi yansıtan atasözleri asıl dilin söz varlığına karışarak genelleşir. Bu yönüyle bu özel diller, dilin anlatım imkânlarını genişleten bir işlev görür.

Alevi-Bektaşî kültürü de tarihi süreç ve gelenek içinde birçok kapalı toplumda olduğu gibi özel ve bir anlamda bir gizli dil oluşturmuştur (Günşen, 2007: 328-350). Bugün, Alevi- Bektaşî kültüründen hareketle hazırlanan sözlüklerin varlığı da gelinen noktada bu özel dilin deşifre edilebilirliğinin örneği durumundadır (Korkmaz, 2005).

Sayıların İşlevi ve Dil

Sayılar, sayma, ölçme, tartma vb. işlere bağlı olarak birimleri ifade etmede kullanılan sözcüklerdir. Akralalık ve organ adları yanında zamirlerle beraber dillerin temel kelimeleri arasında gösterilirler. Ait oldukları toplumun kültürünü belirttikleri gibi yükledikleri anlamlarla ilişkili olarak kültürün taşıyıcısı özelliği de gösterirler. Bu yüzden sayılar, dillerin karakteristik özelliklerini yansıtan sözcükler arasındadır.

Dildeki diğer sözcükler gibi sayı sözcükleri de günlük hayatta kazandıkları değerlerle ama günlük hayatı aşan bir boyutta başka işlevlerle de kullanılırlar. Sayı sözcüklerinin temel işlevleri dışında kullanılışlarını belirleyen; her toplumun az çok alışverişte bulunduğu diğer toplumların da izlerini taşıyan kültürleri, sosyal

yaşantıdır. Bu yaşantılar içinde dinî inançlar, kimi tecrübeler, esinlenmeler; kodlama, bilgiyi şifreleme ihtiyacı sayıların kullanım alanını ve dolayısıyla sözcük işlevini değiştiren etkenler arasında gösterilebilir. Öte yandan en eski kültürlerden itibaren sayıların farklı toplumlarda şartıcı benzerlikler gösterdiği görülmektedir⁶.

Sayıların toplumlar nezdinde varlığı çok eski zamanlara gitse de onlar üzerine ilk yorumları Pisagor(Pythagoras)'un yaptığı kabul edilir, “Evrenin hâkimi sayıdır. Sayılar evreni yönetiyor.” sözleri de Pisagor’a atfedilir (Çetinkaya, 2003: 91). Sayılara özel önem vermesiyle dikkat çeken Pisagorculuk, her yerde birtakım sayı (adet) nispetleri, ahenkler ve matematik kanunları görmüş ve matematiği her şeye uygulamaya çalışmışlardır⁷. Pisagor ve Pisagorculuk, eşyanın aslı ve gerçek sebebini sayılar, âlemi de bir sayılar uyumu olarak kabul etmişlerdir. 1 sayısını asal kabul eden Pisagorcular, diğerlerini onun tezahürü olarak görmüşlerdir⁸. Sayılar üzerindeki çalışmaları matematik, geometri gibi bilgilerin, musikin gelişmesine, tıp alanına önemli katkılarda bulunurken kendilerinden sonra gelen düşünce akımlarını da etkilediler. Bir anlamda onlar, evrenin sayılarla ilgili gizli ilkelerini keşfetmeyi amaçlayan sayı bilimi numerolojinin temellerini attılar (Dinç, 2007).

A. Schimmel (2000: 21), Yahudi, Hristiyan ve İslami kültür çevrelerinde sayılara ve özelliklerine gösterilen ilgiyi Pisagorcuların hazırladığı temellere bağlar (Schimmel 2000: 21). Pisagorcuların üç büyük dindeki gizemci eğilimleri etkilemesi, karışık bir sayı gizemciliğine sahip Yahudi Kabalası ve sayıları esas alan alegoriler aracılığıyla yapılan ve 19. yüzyıla kadar varlığını koruyan İncil yorumlarında olduğu gibi İslamiyet’te de kendini gösterir.

İslamiyette harflere sayısal değerler vererek yapılan çalışmalar, “ebced hesabı” adıyla biliniyor. İsmail Yakıt, ebcedin günlük ihtiyaçlar ve haberleşmede, isim sembolü olarak çocuğa isim verilirken, resmi devlet kayıtlarında, gizli ilimlerde (büyü ve muskalarda, burçları öğrenmede, define aramada), tasavvuf ve din ilimlerinde, musikide, tarih düşürmede kullanıldığını belirtiyor (Yakıt 1992’den aktaran; Dinç).

Türk kültüründe sayılara yüklenen anlamların dini inanmalardan kaynaklanmakla beraber İslamiyet öncesi yaşantıdan izler taşıyan özellikleri de vardır. Erman Artun (2008: 307), geleneksel kültürde sayılar üzerine kurulan inançların kaynaklarını hem İslam dinine hem de Orta Asya yaşayışına ve Şamanizm’e dayandırmaktadır.

Yazının henüz icat edilmediği veya yazıyla henüz temas edilmediği birincil sözlü kültürlerde sayılar; ritüel ve pratiklerde, dualarda, dinî ve kültürel terminolojide öğrenmeyi ve aktarmayı kolaylaştıran bir işleve sahiptir.

Walter Ong, sözlü kültürde kelimelerin sözle sınırlanmasının anlatım ve düşünme süreci üzerinde etkili olduğunu ileri sürer. Yazılı kültür ortamına aktarıldığında sayfalar sürececek bir metni hafızada tutabilmek için bu bilgilerin kolay hatırlanabilir bir karakteri olması gerekmektedir. Sözlü kültür bunu soru ve cevaplardan oluşan iç ve dış diyalog şeklindeki iletişimle aşar. Sözlü kültür ortamının dayattığı olumsuzluklar, düşünce ve duyguların kalıp ifadeler halinde kurgulanması ile giderilir. Ong (1995: 49-50)'a göre “Düşüncenin dengeli tekrarları ve antitezleriyle akışının kazandığı ritim, kelimelerdeki ünlü ünsüz uyumu gibi özellikler hafızayı güçlendiren unsurlardır.”

Mitten efsaneye doğru gelişen çizgide mitik tefekkürdeki pek çok unsur daha sonraları masal, efsane, hikâye başta olmak üzere bütün kültürel üretim formlarına geçmişlerdir. Bu geçiş sayılar üzerinden söz varlığında çok kullanılışlılığı da beraberinde getirmiştir. Kimi sayılar mitsel motifin tarihsel süreç içerisindeki tabakalaşması sonucunda “kutsal” niteliği kazanmıştır.⁹

Alevi-Bektaşî Söz Varlığında Sayılar

Her kültür az çok diğerlerinden etkilenecek kendi kutsal sayılarını oluşturmuştur. Türk kültüründe de bu anlamda günlük hayatta da belirleyici olacak şekilde, türlü alanlarda kutsal sayıların varlığı gözlenir. İslamiyet ve İslamiyet öncesi sosyal hayat, Türk kültüründe sayılara atfedilen değeri belirleyen etkenlerdendir. Türklerin tarihsel süreç içerisinde edindikleri dinsel deneyimden gelen tabaklaşmış birikim belli ölçülerde Alevi-Bektaşî inanç geleneği içerisinde de mevcuttur. Bununla birlikte yakın coğrafyamızdaki inançlardan gelen etkileri de dikkate almak gerekir. Bu anlamda 1, 3, 7, 9, 40 gibi sayılar örnek gösterilebilir. Türk kültüründe sayılar üzerine yapılan farklı çalışmalar, bu örnekleri çoğaltmaya imkân verir¹⁰.

Türk kültürü içinde taşıyıcı ve üretici vasfı ile önemli bir yer tutan Alevi-Bektaşî kültürü, birtakım renk, sayı, hayvan ve harflere yani birtakım kavramlara simge değeri yüklemesi ile de oldukça dikkat çekicidir (Günşen, 2007: 349)¹¹. Alevi-Bektaşî kültüründe sayıların simgesel kullanılışı, Türk kültürünün söz konusu sayılara yüklediği anlam çerçevesi ile örtüştüğü gibi kendine özgü bir takım inanç ve kabullerin de izlerini taşır.

Alevilik ve Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü (Korkmaz, 2005), ansiklopedik bir eser özelliği gösterir. Dördüncü basımın ön sözünde Alevilik-Bektaşîlik geleneği içinde sözlü kültür etkisiyle kuşaktan kuşağa anlatma biçiminde günümüze taşınan söz varlığının yazılı hâle getirilmesine ilişkin zorluğa dikkat çekilerek Alevilik-Bektaşîlik felsefesini kucaklayan bir terim dili yaratma amacına işaret edilmekte,

böylece eserin tespit amacı güden bir çalışma olduğuna işaret edilmekte, bir ihtiyaç dile getirilmektedir (Korkmaz, 2005: 7).¹²

Hacimli bir eser olarak Alevilik ve Bektaşılık Terimleri Sözlüğü, genel dilin sayı sözcüklerini kimi zaman madde başı ve kimi zaman da madde içi olarak terim özelliğinde göstermektedir. Sözlük'te sayı sözcüklerinin kullanılışı dil açısından çeşitli görünüm sergiler.

Sayma sayıları 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 sırasıyla birer sembol olarak verilirken bu ardışıklık daha sonra düzen dışına çıkar; 12, 16, 17, 18, 40, 66, 90, 366 yine sembolik anlamları ile verilir. 2 ve 10 ise kendileri tek başına bir sembol değeri taşımaz ancak artanları veya onlardan türetilen sözcüklerle kullanılırken bu dizine girerler.

Sembolik anlamları ile verilen 1, 3, 5, 7 sayıları *birlik, birlenmek, ikilik, üçler, üçleme, beşler, yediler, kırklar* şeklinde türevleri ile kullanılır ve sembolik anlamlar ihtiva ederler.

Alevilik ve Bektaşılık Terimleri Sözlüğü'nde sayıların çoğunlukla tamlayan görevinde ve sıfat olarak kullanıldığı örnekler dikkat çekmektedir; *birlik dolusu, ikilik duygusu, üç terk, dört kapı, beş âlem, yedi çizgi, sekiz cennet*. Bunun dışında *birlik dirlik* gibi ikilemelerin, *birliğe ulaşmak, beş görünür olma* gibi birleşik fiil yapılarının nadir örneklerinde tamamlayıcı öge durumunda bulunurlar.

Alevi-Bektaşi söz varlığında sayıların kurucu unsur rolü, yalın ve türemiş yapılar halinde ve/veya kelime gruplarında tamlayan olarak birleşik kelime üretiminde görülmektedir. Bu bağlamda sayı sözcükleri kavram karşılığı olarak daha geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır.

Sayı sözcüklerinin Alevi-Bektaşi söz varlığındaki sembolik karşılıklarına bakıldığında aşağıdaki başlıkların belirlendiğini söylemek mümkün olmaktadır:

1. Kutsal Varlıkları İfade Etmede Kullanılan Sayılar

Bu sayıların kullanılışı inanç temeli ile yakından ilişkilidir. Kutsal varlıklar, Tanrı, Tanrının sevdiği düşünülen kullar, peygamberler, olağanüstü vasıflara sahip kimseler/varlıklar olabilmektedir.

İslamiyet öncesi ve sonrası inanç dünyasının belirlediği kutsal sayılan varlıkların ifade edildiği örneklerden olmak üzere *bir, beştaşlar, üç tanrı, üç mukaba, dört can/dört sevgili, dört evtad/direk, dört kutlu kuş, dört melek, dört peygamber, dört ana/ilk/unsur/nesne, beş, yediler/ yedi abdal/ yedi ulu ozan, altmış altı, on dört masum, on yedi kemerbest, kırklar/kırk abdal, doksan bin sayılabilir*. Burada Tanrı'ya

temsil eden 1, bütünleşmeyi gösteren 3, tamamlanmışlığı, düzeni temsil eden 4, yaşamı ve sevgiyi temsil eden 5, yaratılışı temsil eden mükemmel 7, Allah adının ebced hesabındaki karşılığı olan 66 ve büyüleyici sayı 40'ın kullanılması önemlidir.

2. Alevi-Bektaşî Kültüründe Belirleyici Kurallara İşaret Eden Sayılar

Bu bahiste Alevi-Bektaşî bağlarından beklenen davranışlar, amel ve ibadetlere ilişkin uygulamalar ve gelenek içindeki yasaklamalar yer almaktadır.

İdeal insan olma yolunda yürümeye talip olan bir kimse, birtakım tutum ve davranışları içselleştirmek ve yerine getirmek durumundadır. İkilikten kurtulup birliğe varmak; Hakk'la bir olmak; her iki dünyayı terk etmek; hamlıktan kâmil insanlığa geçmek; *birlemek, birlik dirlik, üç sünnet, üç terk, dört inanç, dört kapı, dört kapı kırk makam, dört nitelik, altıya gitmek (girmek) semahı, yedi aşama/yedi tutum, yedi erkân, yedi farz, on altı inanç* aracılığı ile gerçekleştirilebilir.

Amel ve ibadetlere ilişkin uygulamalar yapılması gerekenlere de işaret eder. Bunlar aşılması gereken bazı merhaleler *kırk makam* ve yapılması gereken işler *dört kapı selamı, dört kapı töreni, kırklar semahı/dansı, on iki farz/işlek, on iki hizmet, on iki kurban* olarak gösterilmektedir.

Gelenek, sakıncası olan ve amaca ulaşmayı engelleyen tutum ve davranışların önüne bazı yasaklarla geçmeye çalışır. Bunlar da *üç damga/mühür/temel/ilke/yasak* olarak gösterilir.

Burada 6, yaratılmış dünyanın mükemmel sayısı olarak gösterilir. İnsanın mükemmelliği bulmasında *altıya girmek semahı* Allah, Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin anısına sadece erkekler tarafından dönülen bir semahı anlatmasıyla (Alkan, 2005: 59) mükemmelliğe ulaşmanın yolunu da işaret eder. 12 sayısı, ruhsal olanla maddi olanın bir kombinasyonu olarak evrensel manada kutsallık atfedilmiş bir sayıdır. Amel ve ibadetle ilişkilendirilmesi göksel nitelikleri yanında 12 Havari ve 12 İmam'ın dini kimliğine vurgu olarak da nitelenebilir. 16 sayısı *mükemmel* bütünlüğe işaret eden özelliği ile inancın tamamlanması için seçilmiş ve yasaklara vurgunun 3 ile belirtilmesi, 3'ün kurucu, oluşturucu vasfı ile alakalı olmalıdır (Schimmel, 2000: 69-107 ve 237).

3. Hâl ve Mekâna İşaret Eden Sayılar

Çoğu zaman duygu, his olarak karşımıza çıkan ve aynı zamanda Alevi-Bektaşî kültüründe ulaşılması istenilen noktalardaki hâli tarif eden bu sözcükler; *ikilik duygusu, dört nitelik, beş görünür olma, yedi kale, yedi sıfat, yedi tamu, dokuz,*

dokuz akıl, on iki alamet, on iki burç ve üç yüz altmış menzil'den oluşmaktadır. Burada 9 sayısı, egemenlik ve tamamlanmışlık simgesi olarak dikkat çekmektedir (Alkan, 2005: 83-85). 360 sayısı ise altın ile gümüş arasındaki orana işaret eden, göksel alametleri içinde barındıran bir sayı olmakla ideal hâli imler (Schimmel, 2000: 295).

4. Nesnelere İşaret Eden Sayılar

Alevilik-Bektaşılık Terimleri Sözlüğü'nde nesnelere işaret eden sayı sözcüklerinin bazı gıda maddelerini ve eşyaları gösterdiğini söylemek mümkündür. Bunlar da *birlik dolusu, kırklar şerbeti, on iki taam* olarak bazı gıda maddelerini; *üç fitilli kanun çerağı/Horasan çerağı, yedi taç, on iki dilimli taç/hüseyni taç/on iki terkli taç, kırk şamdan/kırk budak/kırkbudak şamdan* olarak eşyaları anlatmakta kullanılırlar.

5. Mekân, Makam Ve Unvanlarda Kullanılan Sayılar

Burada makamlar *dört halifelik, yedi tamu, sekiz cennet, on iki post, kırklar makamı*; mekânlar *on iki ev, kırk ocak, kırklar meydanı* olarak gösterilir. Unvanlar da sınırlı sayıda olmakla beraber *yedi imamcı, on iki hizmet sahibi, on iki imam, yedi ulu ozan* 'dır.

6. Evrenin Oluşumunu Anlatmakta Kullanılan Sayılar

Varoluş çevriminde yer alan unsurlar evrenin anlaşılması için tutulan yolda Alevi-Bektaşî öğretisinin temel konularından birini oluştururken bunların ifade edilmesinde sayılara dayalı bir tasnifin varlığı görülür: *üç âlem/çocuk/doğurucu öz/mevcut; dört taban, dört öge, dört yön, beş âlem/evren, yedi iklim, dokuz gök/ata/felek, on sekiz bin âlem* gibi.

Sonuç ve Değerlendirme

Sayıların soyutlamanın önemli araçlarından biri olması öncelikle sayıların anlam katmanlarını ortaya koymada rol sahibi olanlar bakımından kayda değerdir. Söz gelimi 12 sayısının ruhsal olanla maddi olanın kombinasyonu noktasında evrenselliği imlemesi, günlük dil kullanımının dışında girift bir meseledir. Bunun dile bu katmanda katılımı, belki ancak Bektaşî tekkelerinde tefekkür ile meşgul, bilgi sahibi kişilere bağlanabilir. Tefekkür sahiplerinin düşündüklerinin genel kullanıcı tarafından kabulü ve yaygınlaşması, taklit veya tekrar edilmesine bağlı farklı bir süreçtir.

Yukarıda verilen altı temel başlık, Alevi-Bektaşî kültüründe sayıların temsil ve tarif gücünü göstermesi bakımından ilgi çekici verileri, dolayısıyla örnekleri

içerir. Burada bazı kavramların çok anlamlılıkla kullanıldığını; birçoğunun eş anlamlılık taşıdığını göstermek mümkündür. Söz gelimi 3 sayısı, Allah-Muhammed-Ali üçlemesine işaret ettiği gibi; Alevi Bektaşî terbiyesinin “eline-diline-beline sahip olmak” şeklinde formülleşen terbiye anlayışını, hiyerarşiyi gösteren “mürşit-rehber-mürîr” üçlemesini ve var oluş çevriminde dört unsurdan oluşan üç âlemi simgeleyebilmektedir.

Genel dilin sayı sözcükleri tek başlarına varlıkları gösterebildiği gibi kendilerinden sonra gelen sözcüklerle kurdukları gruplarla kullanım alanlarını genişletebilmektedirler. Böylece sayı sözcükleri ile eylem, insan ve insan toplulukları, türlü varlıklar, evrenin oluşumu, bazı gıda maddeleri ve eşyalar, insana has hâl ve durumlar, mekân isimleri ile makam, mevki ve unvanlar gösterilebilmektedir. Buradan hareketle sayıların bu kültürde genel dilden ayrılırken bir özel/gizli dil yaratma sürecinde kullanıldığı, kendine has anlam ayrımları kazanarak bir jargonlaşmaya imkân verdiği ve nihayet terimleşmeye evrildiği söylenebilir. Alevi-Bektaşî kültüründen hareketle ortaya konan söz varlığı, kendisini oluşturan sosyal şartların, tarihi süreçte kazanılmış ve edinilmiş inançların etkisiyle evreni algılayış sürecini aktarırken kadim bilgidен ve söz varlığının unsurlarından yararlanması ile dil ile bağlantısını ortaya koyar. Bu bağlantı, onun bütün Türk kültürünü kapsayan üretme ve aktarma işlevinde taşıdığı rolün bir uzantısı olarak görülmelidir.

Sonnotlar

1 Terimler için bk. (Dilaçar, 1957: 207-210; Zülfikar 1991).

2 Aynı meslekten olanların veya aynı iş alanında çalışanların kendi aralarında konuştukları dil: “Balıkçı dili, kalaycı dili.”- Aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dilden ayrı olarak kullandıkları özel dil veya söz dağarcığı (TS 2005: 1555). Bu diller, belli bir sosyal grup arasında oluştukları için “sosyolekt” terimi ile ifade edilmekte ve “grup dili” olarak da adlandırılmaktadır. Sosyolekt ise “birey-üstü dil dizgesinin, bir dil birliğinin üyelerinden bir grup tarafından karakteristik kullanılışı” demektir (Aksan, 1987: 87).

3 Argo, “kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı; her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken, çocuklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim; mecaz Serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim” şeklinde tanımlanmaktadır. (TS 2005: 117).

4 Jargon, dar bir çevreye özgü dil için kullanılır (TS 2005: 1014).

5 Bazı kişilerin başkalarının anlamadığı ve sadece kendilerinin özel anlamlarını bildiği kelimelerle konuştuğu dil. (TS 2005: 766). Ayrıntılar için bk. (Demir, 2002: 422-428) bağlantı için [turkoloji.cu.edu.tr/ DILBILIM/nurettin_demir_ozel.pdf](http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/nurettin_demir_ozel.pdf) (20.09.2011); (Kaymaz 2003; Sarıkaya ve Seyfeli, 2004: 243-278; Günşen, 2004: 1315-1343).

6 Annemarie Schimmel, sayı sembolizminin çeşitliliğine işaret ederken yine de farklı kültürlerin sayıları yorumlamada şartırtıcı benzerlikler gösterdiğini dile getirir. (Schimmel, 2000: 9).

7 Ünlü felsefeci ve matematikçi Pisagor'un düşüncesine göre sayılar; 1: Özün sayısı; 2: Karşıtlık, değişiklik; 3: Aracılık, bütünlük, başlangıç, orta ve son, tanrısal güç; 4: Doğruluk, adalet, dünya; 5: Evlilik; 6: Şans; 7: Evrenin tümü [Tanrısal güç (3) ile dünya (4)'ün toplamı] ya da tanrının dünya ile birleşimi; 8: Sağlamlık; 9: 3x3 ya da tüm sayıların özü; 10: Sonu olmayan yeni bir dizinin başlangıcı anlamlarını taşıyordu. <http://www.matematikdersisi.org> (20.09.2011) .

8 Pisagorculuğun iki temel ilkesi vardır: Ruhun ölümden sonra çeşitli bedenlerde dolaşarak tekâmülüne devam ettiği ve bu nedenle ölümsüz olduğu; ruhun bedene egemen olması için de ilim, sanat, özellikle musiki ve riyazete önem verilmesi birinci ilkeyi oluşturur. İkinci ilke, sayılardan kaynaklanan ve idare edilen alemin genel ahengi. Buna göre eşyanın aslı ve gerçek sebebi sayılar olmaktadır (Kılıoğlu ve Taylan, 1990: 301-302).

9 Kutsal sayı; "Kutsallıklarına inanılan, genellikle göksel gözlemlerden, dört yönden, tek-çift karşıtlığından çıkarılan kimi sayılar" şeklinde tanımlanmaktadır. bağlantı için <http://tdkterim.gov.tr> (17.08.2011).

10 Türk kültüründe sayılar için bk. (Yardımcı, 2008: 83-96), (Durbilmez, 2009: 71-85; Durbilmez, 2005: 1-22; Koyuncu, 2009: 401-423).

11 Birçok çalışmaya örnek olmak üzere bk. (Alkan, 2007).

12 Sözlük yazarının ifadesiyle bu amaç, terim olarak gösterilen söz varlığının değerlendirilmeye ve yenilenmeye açık olduğunun ilamıdır. Bu sebeple burada incelenen terimler söz konusu kaynak esasında anlaşılmalıdır.

Kaynakça

- AKSAN, Doğan (1987): Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Ankara, TDK Yayınları.
 ----- (2000): Türkçenin Sözcükleri, Ankara, Engin Yayınevi.
- ALKAN, Erdoğan (2007): Sayılar ve Hayvan Simgeleriyle Alevi Mitolojisi, İstanbul, Kaynak Yayınları.
- ARTUN, Erman (2008): Türk Halk Bilimi, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- ÇETİNKAYA, Bayram Ali (2003): "İhvân-ı Safa Felsefesinde Sayıların Gizemi Üzerine Bir Çözüm Denemesi", Felsefe Dünyası, 37, 91.
- DEMİR, Nurettin (2002): "Türkiye'de Özel Diller", Yeni Türkiye, 43, Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I, 422-428.
- DİLAÇAR, A. (1957): "Terim Nedir?", Türk Dili, 64, 207-210.
- DİNÇ, Gökçen B. (2007): "Sayıların Gizemi", Yeni Aktüel, 92, www.gokcenbdinc.com (10.9.2011).
- DURBİLMEZ, Bayram (2005): "Türk Kültüründe ve Fütüvvet-nâmelerde Üç Sayısı", Ahilik Araştırmaları Dergisi, 1-2, 1-22.
 ----- (2009): "Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerde Dört Sayısı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 52, 71-85.

- GÜNŞEN, Ahmet (2004): “Kırşehir, Hacıbektaş, Kaman ve Keskin Yöresi Abdallarının Gizli Dilleri: Teberce”, V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, (20-26 Eylül 2004), Ankara, TDK Yayınları, 1315-1343 vd.
- (2007): “Gizli Dil Açısından Alevilik-Bektaşılık Erkân ve Deyimlerine Bir Bakış”, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, 2-2, 328-350.
- <http://www.matematikdersi.org> (20.09.2011)
- KILLIOĞLU, İ.; TAYLAN, N. (1990): “Pythagorasçılık”, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, İstanbul, Risale Yayınları, 301-302.
- KORKMAZ, Esat (2005): Alevilik ve Bektaşılık Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınları.
- KOYUNCU, Zeynep (2009): “Hüsün ü Aşk'ta On Sekiz Sayısı Üzerine”, Turkish Studies, 4-7, 401-423 vd.
- ONG, Walter (1995): Sözlü ve Yazılı Kültür Sözümlerinin Teknolojileşmesi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1973): Budunbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları, <http://tdkterim.gov.tr> (17.08.2011).
- SARIKAYA, Mahmut; SEYFELİ, M. (2004): “Kırşehir Abdal / Teber Dili ve Anadolu, Azerbaycan, Özbekistan Gizli Dilleriyle İlgisi”, TÜBAR-XV-/2004, 243-278.
- SCHIMMEL, Annemarie (2000): Sayıların Gizemi, İstanbul, Kabalcı Yayınları.
- Türkçe Sözlük (2005): Ankara, TDK Yayınları.
- YARDIMCI, Mehmet (2008): “Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar”, Edebiyat Tarihi Çerçevesinde Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Ankara: 83-96, <http://www.mehmetyardimci.com/akademik yazilar.htm> (17.08.2011).
- ZÜLFİKAR, Hamza (1991): Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, Ankara: TDK Yayınları.

EK: Sayı Sözcüklerinden Oluşan Alevi-Bektaşî Terimleri

Bir: Vahdetin sembolü olan Tanrı (Korkmaz, 2005: 135, 32).

Birlenmek: f. İkilikten kurtulup birliğe ulaşmak (Korkmaz, 2005: 135).

Birlik: Vahdet.

Birlik dirlik: “Hakk’la bir olma” anlamında kullanılır.

Birlik dolusu: Vahdet şarabı

Birliğe ulaşmak (varmak): Hakk’la Hak olmak.

İkilik: Varlığı Hakk’tan ayrı bir şey gibi görme.

İkilik duygusu: İnsanın kendini tanrıdan ayrı hissetmesi.

Üç: “Hak-Muhammet-Ali” üçlemesini simgeleyen sayı. Alevi-Bektaşî

terbiyesinin temelini oluşturan “eline-beline-diline” sözcüklerini, “Mürit-rehber-mürşit” üçlemesini, varoluş çevrimine göre dört unsurdan oluşan mevalid-i selaseyi (üç âlem) simgeleyen sayı.

Üç âlem/Üç çocuk/Üç doğurucu öz/Üç mevcut/Mevalid-i selase: Cansız varlıklar, bitkiler ve hayvanlar; bu üç varlığı inceleyen bilim, doğa bilimi.

Üç ilke/üç yasak/üç damga/üç mühür/ temel): Manicilikte ağzın olumsuz sözlerden, kalbin olumsuz düşüncelerden ve elin olumsuz eylemlerden uzak tutulmasını belirten, Alevi- Bektaşî etiğinin temelini oluşturan ve “eline-beline-diline sahip ol” biçiminde tanımlanan üç ilke.

Üç fitilli kanun çerağı/Horasan çerağı: On iki çerağdan pir postunun yanında bulunan üç fitilli büyük çerağ.

Üç mukaba: Kutup tasarımı gayb erenler sıralamasında yer alan ve kutuptan sonra gelen üç ulu ermiş.

Üç sünnet: Buyruk'ta sıralanan ve Alevilerin-Bektaşîlerin uyması gereken üç davranış.

Üç tanrı: Eski Türk inancında Gök Tanrısı, Güneş Tanrısı ve Ateş Tanrısı.

Üç terk: Tarikat yolunda, yolda; Tanrı'ya ulaşmak isteyen tarikat yolcusunun, yol erinin geçmek durumunda olduğu, “bu dünyayı terk etme, öbür dünyayı terk etme ve terk ettiğin yeri de terk etme” olarak tanımlanan üç ana aşama.

Üçleme: Alevilik-Bektaşîlikte, doğatanrıcılık temelinde yapılanıp biçimlenen ve doğasal diyalektiğin dışı vurumu olarak algılanan, “üçü bir, biri üç” inancının taşıyıcısı olan “Tanrı-doğa-insan”; Alevilik-Bektaşîlikte, insantanrıcılık temelinde yapılanıp biçimlenen ve toplumsal diyalektiğin dışı vurumu olarak algılanan “üçü bir, biri üç” inancının taşıyıcısı olan “Hakk-Muhammed-Ali”; “Tanrı-doğa-insan” ve “Hakk-Muhammed-Ali” anısına tarikat, yol, adap ve erkânında bir şeyi üç kez yapma; Hristiyanlıkta teslis.

Üçler: Hakk-Muhammed-Ali; Ali-Hasan-Hüseyin; Ali-Hasan-Hüseyin; gayb erenlerinden bir kutup ve iki imamdan oluşan üç ulu ermiş.

Üç yüz altmış menzil: Tarikat yolunda, yolda, olgunluk aşamalarının sembelleri olarak algılanan, Güneş'in Dünya çevresinde (eskiden Dünya'nın Güneş çevresinde değil, Güneş'in Dünya çevresinde döndüğüne inanılırdı) dolanırken geçtiği kabul edilen üç yüz altmış durak.

Dört: Hz. Muhammed'in ev halkından damadı Hz Ali, kızı Hz. Fatma ve torunları Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin'i simgeleyen kutsal sayı (Korkmaz, 2005: 197).

Dört anasır/Dört anne(ana)/Dört ilke/Dört unsur/ Dört nesne: Dört öğe.

Dört can/sevgili: “Dört can bir beden” olarak algılanan Hz. Muhammed'in ev halkından Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin.

Dört cihet/dört yön: Doğu, batı, kuzey ve güney.

Dört direk: Ebubekir'in halifeliğini kabul etmeyen Selman-ı Farisi, Ammar, Mikdad ve Ebuzer.

Dört evtad (“direk”in çoğulu): Gayb erenleri sıralamasının üçüncü aşamasında bulunan ve Tanrı'nın bunlar aracılığıyla dünyayı kontrol ettiğine inanılan dört büyük veli.

Dört göz: Görmeye dayalı iki baş gözü ve sezmeye dayalı iki gönül gözünden oluşan görme/sezme organı (Korkmaz, 2005: 198).

Dört halifelik: Halifelik makamı olarak algılanan ve Hacıbektaş'taki Pir Dergâhına bağlı bulunan Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Seyid Ali ve Kerbela tekkeleri.

Dört inanç: Alevilik-Bektaşiliğin özünü oluşturan ve dört kapıya dayanan ibadet, niyet, adak ve vuslat (Korkmaz, 2005: 198).

Dört kapı: Tarikat yolunda, yolda tarikat yolcusunun, yol erinin Tanrı'ya ulaşmada yükselmek ve derinleşmek durumunda olduğu dört aşamayı simgeleyen şeriat kapısı, tarikat kapısı, marifet kapısı ve hakikat kapısı (Korkmaz, 2005: 198).

Dört kapı kırk makam: Hacı Bektaş Veli tarafından geliştirilen dört ana aşama ve kırk alt aşamadan oluşan eğitim öğretisi.

Dört kapı öğretisi: Tanrı'ya ulaşmada ya da bu görüntü ardında ham ervahlıktan kâmil insan durumuna dönüşmede, dört kapı görüşünü temel alan öğretisi.

Dört kapı selamı: İkrar verme töreninde talibin tığbentinden yedilerek mürşide teslimine götürülmesi sırasında; her adımda ayaklar mühürlenip kapıları temsil eden insanların adları anılarak verilen selam.

Dört kapı töreni: Ayin-i cemin kolları sıralamasında yer alan bir tören.

Dört köşe: Muhabbetlerin heyecanlı ve coşkulu anlarında okunan, hareketli ve canlı nefeslere verilen ad.

Dört kutlu kuş: Savaşmayı ve mücadeleyi simgeleyen ve kutsanan şahin, sungur, çakır ve kartal.

Dört melek: Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail.

Dört nitelik: Bir varlık ortamında bulunan dört ayrı nitelik.

Dört peygamber: Davut, Musa, İsa ve Muhammed.

Dört taban: Cansızlar âlemi, canlılar âlemi, bitkiler âlemi ve hayvanlar âlemi.

Dört tat(su): Acı, ekşi, tatlı ve tuzlu.

Dört tür insan: Her birinin kökeni dört öğeden birine dayanan ve yine her biri bir kapıyla temsil edilen abitler, zahitler, arifler ve muhipler.

Beş: Ehl-i beyti oluşturan Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i temsil eden kutsal sayı. s. 133

Beş âlem (evren): Beş ayrı görünür olma durumunu simgeleyen varlık evrenleri.

Beş görünür olma: Hazerat; varlıkların Tanrı'dan doğmalarından, doğup

taşmalarından başlayarak insan-ı kâmil durumuna gelinceye değin geçirdikleri beş aşama, beş görünür olma hali.

Beşler: Ehli beyt

Beştaşlar: Hacı Bektaş ilçesinde bulunan ve söyleneceye göre Hacı Bektaş Veli'nin ilişkilerinde tanıklık yapan beş kutsal taşta verilen ad.

Altı a. Allah, Hz. Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin'i anlatan sayı.

Altıya gitmek (girmek) semahı: Altı sayısı ile anlatılanlar anısına yalnızca erkekler tarafından dönülen bir semah türü.

Yedi: İmam Ali'de bulunduğu inanan yedi üstün sıfatı; Yediler'i; tarikatta, yolda bulunan yedi erkânı; Fatma Ana kuşağının yedi rengini; insanın başında yer alan yedi deliği; yedi gök ve yedi tamuyu simgeleyen sayı.

Yediler/Yedi abdal/Yedi ulu: Gayb erenleri hiyerarşisinde Üçler'den sonra gelen ve tanrı tarafından kendilerine olağanüstü nitelikler bağışlandığına inanan yedi ulu ermiş.

Yedi aşama/Yedi tutum: Tarikat kapısının dördüncü makamında tanımlanan yol erinin ruhsal arınmaya ulaşmak için geçmek zorunda olduğu yedi makam.

Yedi ata/Yedi baba/Yedi gök/Yedi yıldız(gezegen): Tanrısal gizemleri olduğuna inanan ve her biri bir gök katı olarak algılanan yedi gök cismi.

Yedi çizgi: Hudut

Yedi delik/Yedi kanal: İnsanın başında içeriden dışarıya açılan yedi boşluk (iki göz, iki kulak, iki burun ve bir ağız).

Yedi erkân: Pir, rehber, mürşit, iki musahip ve eşlerinden oluşan erkân.

Yedi farz: Buyruk'ta yedi farz altında sıralanan ilkeler.

Yedi iklim: Yedi ülke anlamında yeryüzünü oluşturan yedi bölge.

Yedi kale: Makalat'ta kalbin sağ kulakçığında bulunduğu belirtilen yedi ilke.

Yedi renk: Siyah, beyaz, kırmızı, mavi, yeşil, sarı, mor.

Yedi sıfat: Hz. Muhammed'in Hz. Ali'de gördüğüne inanan kemalat, cemalet, fazilet, adalet, merhamet, marifet ve hakikat.

Yedi taç: Buyruk'a göre gökten indiğine inanan ve sayısının yedi olduğu kabul edilen taçlar.

Yedi tamu: Yedi cehennem olarak algılanan ve yedi yer katından oluştuğu kabul edilen, yedi ceza ülkesi.

Yedi ulu ozan: Nesimî, Fuzulî, Pir Sultan, Hataî, Yeminî, Viranî, Kul Himmet.

Yediimamcı: Caferî

Yediimamcılık: Caferîlik.

Sekiz: Sekiz cenneti; sekiz cennetin sekiz kapısını simgeleyen sayı.

Sekiz cennet/uçmak: Gövdeden ayrılan ruhların, canın ölümsüzlüğe kavuştuğu, sekiz mutluluk ülkesi.

Dokuz: Tanrı'nın dokuz sudûr (oluşum, var oluş ya da varlığa geliş) kademesindeki dokuz var oluş biçimini simgeleyen sayı.

Dokuz akıl: Akl-ı evvelden türeyen ikinci sudûr (oluşum) kademesi. Bu, sıralamadaki dokuz ruha kaynaklık eden dokuz akıldır.

Dokuz gök (ata, felek): Dokuz ruhtan türeyen dördüncü sudûr (oluşum) kademesi.

Dokuz ruh: Dokuz akıldan türeyen üçüncü sudûr (oluşum) kademesi.

On:

On altı inanç: Tarikata girmek isteyen bilmek, inanmak durumunda olduğu, Tanrı yoluna gönülden bağlanmanın koşulları olarak algılanan on altı görüş.

On dört masum (masum-ı) pâk: Her türlü yanığıdan ve günah işlemekten bağışlanmış olan Hz. Muhammed, kızı Fatma ve On iki imama verilen ad.

On iki alâmet: Yolun, tarikatın belirtileri olarak algılanan on iki işaret.

On iki burç: İnsan biçiminin göklere yansımaları olarak algılanan Zodyak'ın on iki yayı.

On iki dilimli taç/Hüseynî taç/ On iki terkli taç: Kubbesi on iki dilimli, alt bölümü dört parçalı derviş başlığı.

On iki ev: Büyük tekkelerde, dergâhlarda hizmetlerin yürütüldüğü, başlarında bir baba bulunan bağımsız yapı birimlerinin tümüne verilen ad.

On iki farz: Yapılması, yerine getirilmesi, uyulması zorunlu on iki buyruk.

On iki hizmet: Hz. Ali soyundan gelenlere bağlanan ve cemde yürütülen hizmetler.

On iki hizmet sahibi: Cemde yürütülen hizmetlerin sorumlusu durumunda bulunanlar.

On iki imam(lar)/on ikiler/On iki koyun: Hz. Muhammed'den sonra halife olarak tanınan Hz. Ali'yle onun soyundan gelen on iki imam.

On iki imamlar semahı: Urfa yöresinde on iki imamlar anısına dönülen özgün bir semah.

On iki işlek: Bir bütün olarak "yola" bağlanma olarak algılanan "secde"de, yerine getirilmesi gereken ilkeler.

On iki kapı: İnsan gövdesinde bulunan ve insanın içine açılan kapılar olarak algılanan iki göz, iki burun deliği, iki kulak, bir ağız, iki meme, bir göbek bağı ve iki dışkı yeri olmak üzere toplam on iki delik.

On iki kurban: Alevilikte "on iki kurban", "on iki koyun", olarak algılanan On İki İmam sayısınca tıglanan hayvan.

On iki post: Tarikatta belli bir görev aşamasını gösteren on iki makam.

On iki taam: Aşure yapımına katılan; buğday, un, su, incir, elma, armut, ayva, üzüm, nohut, fasulye, ceviz, badem, çekirdek, fıstık, fındık, karanfil, zencefil, şeker ve pekmez vb. gıdalardan en az on ikisi.

On sekiz bin âlem: Arapların son sayı olan “bin”le anlatmaları sonucu “ onsekiz bin âlem” olarak söylenen; Tanrı’nın farklı görünür durumlarını temsil eden on sekiz evren.

On Yedi Kemerbest: Hz. Ali’nin kemer kuşattığı, Ehlibeyt’le birlikte savaşmış ve çoğu şehit düşmüş on yedi savaşçı.

Kırk: Kırklar’ı, kırk makamını simgeleyen sayı.

Kırk abdal/kırklar: Gayb erenleri, ululuk/ermişlik sıralamasında yer alan, kim oldukları tam olarak bilinmeyen, ancak varlıklarına ve kutsallıklarına inanılan kırk kişilik evliya, ermiş topluluğu.

Kırk makam: Dört kapı öğretisine göre kâmil insan olma sürecinde yol erinin geçmek zorunda olduğu manevi aşamalar olarak algılanan dört kapıya bağlı kırk alt aşama.

Kırk ocak: Hacı Bektaş Veli’nin el verip yurdun çeşitli bölgelerine gönderdiği dedelerin oluşturduğu, sayısının kırk olduğu kabul edilen ocaklar.

Kırk şamdan/Kırk budak/ kırkbudak şamdan: Horasan’dan geldiğine inanılan ve kimi tekkelerde dergahlarda meydanın ortasında duran kırk kollu ahşap çerağ. Kimi bölgelerde meydandaki en büyük çerağa verilen ad.

Kırklar bezmi/kırklar cemi/Kırklar meclisi: Tanrı’nın varlık âlemi içinde tecellisinde tek bir vücut olarak algılanan Kırklar’ın Hz. Ali’nin başkanlığında yaptığı toplantı. Bu toplantının devamı durumundaki cem.

Kırklar/in dansı[cemi?]: Kırkların Kırklar ceminde bir üzüm tanesi suyuyla kendilerinden geçerek yaptıkları dans; bu dansın devamı durumundaki semah.

Kırklar makamı: Kırklar’ın gayb erenleri ululuk/ermişlik sıralamasında buldukları aşama.

Kırklar meydanı: Kırklar’ın kırklar cemini yaptıkları yer. Bu yeri temsil ettiğine inanılan meydan.

Kırklar semahı: Kaynağını kırklar dansından alan ve cem töreninin zorunlu semahlar sıralamasında ilk sırada bulunan bir semah.

Kırklar şerbeti: Kırklar ceminde içilen üzüm suyu; bunun bir devamı olarak algılanan ve cemde içilen şerbet, içki.

Altmışaltı: Ebcet hesabıyla “Allah” sözcüğünün sayı değeri (Korkmaz, 2005: 86).

Doksan (Doksan Bin Horasan Pirleri): Horasan yoluyla Anadolu’ya geldiklerine inanılan ve sayılarının doksan bin olduğu kabul edilen öncü erenler (Korkmaz, 2005: 195).